

Золотий край

Вільям Фолкнер

Переклад: Ростислав Доценко

I

Якби він мав тридцять років, то не потребував би двох таблеток аспірину та півсклянки чистого джину, щоб витримати голчастий доторк душі і збутися тремтіння рук перед тим, як сяде голитись. Але й те, що в тридцять років він не міг би дозволити собі так багато пити щовечора, як тепер п'є, а як і пив би, то вже напевно — не в товаристві таких чоловіків та жінок, що з ними тепер, у сорок вісім років, бував щовечора, бував, навіть знаючи в останні години, коли дзенькали розбивані чарки і пронизливий вереск п'яних жінок перекривав удари барабанів та виття саксофонів, — у ті години, коли він трохи перебирав міру як щодо кількості споживаного питва, так і щодо суми сплачуваних чеків, — що через шість чи вісім годин він пробудиться зовсім не зі сну, а з якогось безсонного пияцького очманіння, в якому замре оглушливе буйне ревище минулого вечора і немов без ніякого проміжку на спочинок чи їду знов оживе знайома обстава його спальні. Стояки ліжка вирізняться в ранковому світлі, що падає крізь вікна, зарослі бугенвілеєю, а за тими вікнами перед його наболілими й перевтомленими очима постане видовище, яке можна б назвати пам'ятником майже двадцяти п'яти років праці й жадання, спритності й зичливості долі, ба навіть духовного гарту — протилежне узбіччя каньйону, поцятковане білими віллами, ледь помітними з-поза вирощених оливкових гаїв, або ж обмережане понурими рядами кипарисів, схожих на фасади східних храмів — імена їхніх власників, обличчя й навіть голови були повсюдно знані, не виключаючи й найдальших закутків Сполучених Штатів, і Америки, і цілого світу, де імен Ейнштейна, Руссо й Ескулапа зроду-віку не вимовлялося.

Пробудившись, він не відчував ніякої млості. Він ніколи не пробуджувався хворий, і спиртне йому не вадило — не тільки тому, що він пив занадто довго й регулярно, але й тому, що навіть після тридцяти років життя в добробуті почувався ще досить здоровим. Походив-бо він із занадто здорового роду: тридцять чотири роки тому чотирнадцятилітнім хлопцем сів він на буфер товарняка, що їхав на захід, і втік із маленького глухого містечка в Небрасці, в яке батько вклав увесь свій досвід і життя і яке названо його іменем — таки містечка, хоча лише в тому розумінні, що тінь завжди більша від того, хто її відкидає. Містечко й досі нагадувало поселення піонерів, яким він запам'ятав його в п'ять чи шість літ: щораз довша тінь маленького аванпоста, критих дерном хатин на розлогій пустельній рівнині, де його батько, теж Айра Юїнг, перший заповзявся вирощувати на цій землі пшеницю впродовж кожних шести днів, у недільних проміжках поміж ними віддаючись молитві — навесні та влітку надворі, а взимку й восени у смердючому присмерку завіяних снігом хатин. Айра Юїнг-молодший пройшов відтоді довгий шлях — від голого, без жодної деревини села, звідки він утік

нічним товарняком, аж до цього будинку вартістю в сто тисяч доларів, де він оце лежить і чекає, коли вже зможе встати, піти до ванної та взяти в рот дві таблетки аспірину. Вони, його мати й батько, силкувалися якось пояснити це йому — щось про духовний гарт, про волю витривати. У чотирнадцять років він не міг відповісти їм логічно й розважливо, ані пояснити, чого він хоче: він міг тільки втекти. І втікав він зовсім не від батькової суворості чи гніву. Втікав він від самої тієї околиці, що на ній не росло жодної деревини, що в її напівпустельності ввижалася йому вся занапащена батькова й материна молодість, змарноване їхнє життя, від того наче острівця безлюдної землі, де природа дозволяла на коротку пору зеленіти приземкуватій жалюгідній пшениці, перед тим як знову покриє ту землю одвічним неподоланим снігом, так, немовби (і це не звучало, як обіцянка, ані як погроза) то було похмуре провіщення неминучої долі всього живого. І навіть не від того втікав він, бо він зовсім і не втікав: зникнути, відійти — це був єдиний аргумент, до якого чотирнадцятилітній хлопець міг удатися з сякою-такою надією на успіх.

Наступні десять років він то працював поденником, то блукав по тихоокеанському узбережжю аж до Лос-Анджелеса на Півдні. У тридцять років він був уже одружений на лос-анджелеській дівчині, дочці столяра, мав сина й дочку, і володів часткою нерухомого майна. У сорок вісім він витрачав п'ятдесят тисяч доларів на рік, володів закладом, що його збудував власними руками і неушкодженим провів через рік тисяча дев'ятсот двадцять дев'ятий. Своїм дітям він дав усі вигоди, яких його батько не тільки не спромігся б уявити, але які й засудив би категорично в теорії — та й слушно, як тепер виявилось і як підтверджувала це газета, що її шофер-філіппінець (котрий щоранку переносив його в дім, роздягав і вкладав у ліжку) дістав із кишені господаревго плаща й поклав на журнальний столик.

Коли двадцять років тому помер його батько, Айра Юїнг уперше від часу втечі приїхав до Небраски, забрав матір, і тепер вона жила тут у своєму власному будинку, тільки не такому розкішному, бо вона відмовилася (якось наче сором'язливо, але твердо й рішуче, хоч він цього й не помітив) від чогось кращого чи вишуканішого. То був будинок, де вони всі тоді-жили, але першого ж року він з дружиною та дітьми перебрався кудись-інде. Ще за три роки він знову перебрався — в той будинок на Беверлі-Гілс, де були самі вілли; саме в цьому домі він зараз і пробудився. Але жодного разу за ці дев'ятнадцять років Айра Юїнг не забув (навіть протягом останніх п'яти років, коли вранці вставав, страшенно напружуючи силу волі, ту саму силу, яку передав у спадок йому батько і яка допомогла Айрі-старшому осісти на рівнині Небраски й вигребти там нору, щоб жінці було де породити дітей, поки він вирощує пшеницю) дорогою на роботу заїхати на десять хвилин до матері (хоч це було двадцять миль убік). Жила вона в цілковитій тиші й супокії, якими тільки міг він її забезпечити. Він так подбав про її побут, що вона зовсім не потребувала грошей, готівки: він оформив їй кредит у найближчій продовольчій крамниці та в різника, і садівник-японець, який приходив щодня поливати й доглядати квіти, міг робити для неї закупки, тож бо вона рахунків і не бачила. І єдиною причиною, чому в домі не мали служниці, було те, що

навіть у сімдесят років вона вперто трималася давньої звички сама собі варити й про себе дбати.

Отож здавалося, що батько таки мав слухність. Бували дні, коли, лежачи в ліжку, як оце зараз, і чекаючи, поки набереться досить сили волі, щоб підвестися, взяти аспірин і випити джину (здебільшого це бувало після того, як звечора напередодні він перебирав міру і коли шести-семи годин забуття йому не вистачало, щоб знову могли розрізняти реальність та ілюзії), він бачив, відчував, чи то йому ввижався — завдяки тій давній міцній і суворій крові кемпб'єлітів, що Айра-старший мусив був йому заповісти, — образ батька, що звідкілясь із-гори дивиться на нього, блудного сина, і на те, чого він домігся. Коли воно й справді так було, то, дивлячись у ці два останні ранки на дві бульварні газетки, які філіппінець виймав з кишені господарєвого плаща й клав на журнальний столик, Айра-старший напевне міг силою тієї самої давньої крові відчувати, що за нього відомщено — не тільки за той день тридцять чотири роки тому, а й за всі ці тридцять чотири роки.

Зібравшись на силі, напруживши свою волю й тіло, Айра-молодший підвівся нарешті й пошпурив газету на підлогу, аж вона розгорнулася й лягла в нього під ногами. Та він на неї й не глянув. Він просто стояв собі, сам, у шовковій піжамі, високий і худорлявий (навіть тепер, попри свій спосіб життя, живота він майже не мав), тоді як його батька висушили довгі роки тяжкої праці й безнастанних змагань з химерною і непоступливою землею, — стояв і не дивився ні на що, а біля ніг його волали чорні літери заголовка над рядом п'яти чи шести маснуватих фотографій, з яких наперемін то виступало обличчя його дочки, то блискали її довгі білі ноги: "ЕЙПРЕЛ ЛЕЛІР РОЗКРИВАЄ ПОДРОБИЦІ ОРГІЇ".

Ворухнувшись урешті, він наступив ногою на газету й босий пішов до ванної. Дивився він тепер на свої руки, що тремтіли й смикалися, поки він клав дві таблетки на скляну полицку, ставив склянку на підставці й відкорковував пляшку джину, спираючись при тому рукою на стіну, щоб не розілляти напою. Але на газету він таки не глянув; не глянув і тоді, коли, поголившись, повернувся в спальню й підійшов до ліжка, біля якого стояли його капці — він навіть відсунув її вбік, коли взувався. Може — а чи то й напевно, — він і не потребував на неї дивитись. Про суд писалося третій день у газетах, так що вже цілих два дні з кожної газети, яку він брав до рук, кидалося йому в око доччине обличчя —* тверде, ясне й непроникне. Либонь, він і вві сні її не забував, бо прокидався з думкою, що треба пам'ятати про неї, так само як прокидався, чуючи за плечима ще не зовсім завмерле пияцьке ревище вечірніх восьми годин, немовби й зовсім не було проміжку на відпочинок та забуття.

Однак, незважаючи на все це, коли він спускався іспанськими сходами, одягнений у темно-оранжевий светр з високим одворотом поверх сірого фланелевого піджака, вигляд у нього був спокійний і стриманий. Майстерно зроблена залізна балюстрада й мармурові сходинки збігали півколом до великої, мов клуня, вітальні з кахляною підлогою. З-поза неї долинали голоси дружини й сина, що розмовляли на терасі, там, де звичайно снідали. Син називався Войд. Вони з дружиною дали імена своїм обом

дітям, перебуваючи в стані, так би мовити, взаємно презирливого перемир'я — його жінка хлопця назвала Войд (з яких міркувань, він так ніколи й не дізнався), а він, своєю чергою, назвав дівчинку (дитина, що її жіноче вже обличчя дивилось на нього з кожної газети, яку він брав до рук у ці два дні, вміщене під або над ім'ям Ейпрел Лелір) Саманта, як звалася і його мати.

Йому було чути, як вони розмовляють — дружина, з якою вже років десять його зв'язувала сама лише буденність, та й тієї не вельми, і син, якого два роки тому раз привезли під самі двері дому якісь незнайомці, п'яного й без пам'яті; батько, що мусив його роздягти й укласти в ліжку, побачив тоді на синові замість чоловічої білизни бюстгальтер і жіноче трико. Кількома хвилинами пізніше, — на звук ударів, певно, — вбігла Войдова мати й побачила, як чоловік лупцює все ще непритомного сина жмутом рушників, що їх служниця вимочувала в мисці з крижаною водою. Бив він сина тяжко, з понурою і розваженою люттю. Чи хотів протверезити його, чи просто віддухопелити — він і сам, либонь, не знав. В усякому разі, жінка пристала на цю другу думку. Розлючений своїм прикрим відкриттям, він пробував сказати їй . щось про жіночу білизну, але вона навіть не слухала й сама скажено напалася на нього, наче та мегера. Від того дня син намагався бачитися з батьком тільки в присутності матері (що, до речі, було не дуже важко й матері, й синові), і щоразу при тім ставився до батька зі злістю раба, виявляючи улесливе нахабство, напівкотяче й напівжіноче.

Він вийшов на терасу, і голоси змовкли. Сонце, пробиваючись крізь рідкувату, високу, мало не хмарну каліфорнійську млу, освітлювало терасу якимось по-зрадницькому тьмяно. Тераса з її висушеними на сонці теракотовими плитками впиралася в Дику стіну каньйону, голу, а проте без земляного покриву, на якій всуціль стелився квітчастий килим, розбуялий тисячобарвний парадокс, наче замість коренитися в ґрунті й рости з нього, квітки ті жилилися самим повітрям, наче їх поклав хтось на часину на безплідному скелястому крутосхилі, щоб потім повернутись і забрати. Син, Войд, майже голий, у самих шортах кольору соломи та солом'яних пляжних капцях сидів, розкинувшись у плетеному кріслі — тіло його засмагло на сонці й злегка пахло противолосяним засобом, яким він змащував руки, груди й ноги; на брунастих колінах у нього лежала розгорнута газета. Була то найвищого рангу місцева газета, але й на ній чорнів заголовок у півсторінки, і, навіть не зупиняючись, навіть не встигши усвідомити, куди він дивиться, Айра й тут побачив знайоме ім'я. Він пройшов на своє місце. Філіппінець, який укладав його щовечора в ліжку, зараз у білій служницькій куртці, підсунув йому крісло. Обік склянки мандаринового соку й порожньої чашки лежав акуратний стосик листів з телеграмою зверху. Він сів і взяв телеграму; на дружину він глянув, аж коли вона озвалася.

— Телефонувала місіс Юїнг. Вона сказала, щоб по дорозі в місто ти заїхав до неї.

Він завмер; його руки, що розкривали телеграму, також завмерли. Ще мружачись трохи проти сонця, він дивився в обличчя по той бік столу — гладка, мертва косметика, тонкі губи й ніздрі і блідо-голубі мстиві очі, дбайливо викладене платинове волосся, що виглядало так, наче його пензлем перенесли на череп з аркушів срібла, яких

вживають, розписуючи вікна.

— Що? Телефонувала? — здивувався він. — Сюди?

— А чом би й ні? Хіба я коли заперечувала, щоб котрась із твоїх жінок телефонувала тобі сюди?

Нерозкрита телеграма зібгалася раптом у нього в руці.

— Ти знаєш, що я маю на увазі, — сказав він гостро. — Вона до мене зроду не телефонувала. В неї не було потреби. Без цього обходилась. Коли це по дорозі в місто я забував заїхати до неї?

— Звідки мені знати? — відповіла вона. — Може, ти такий самий зразковий син, як колись був зразковим чоловіком, а тепер є батьком?

Голос її ще не був різкий і навіть не дуже гучний, і важко було сказати, чи швидко вона дихає, бо сиділа вона зовсім непорушно й застигло під покровом свого бездоганно викладеного, майже неприродного волосся, дивлячись на Айру з виразом блідої і розлюченої мстивості. Вони дивились одне на одного через цей розкішний стіл — двоє людей, які двадцять років тому відразу, природно й без крихти вагання вдалися б одне до одного за порятунком, які, можливо, зробили б так ще десять років тому.

— Ти знаєш, що я маю на увазі, — сказав він знову гостро, тамуючи в собі тремтіння, викликане — в чому він не сумнівався — спожитим учора алкоголем. — Вона газет не читає. Вона їх навіть не бачить. Це ти їй послала?

— Я? Що послала?

— Та газету, хай тобі чорт! — скрикнув він. — Це ти їй послала. Тільки не бреш.

— А що, як і послала? — закричала й вона. — Хто твоя мати така, що не повинна знати про це? Хто вона така, що ти хочеш приховати це від неї? Ти хоч що-небудь зробив, щоб я цього не знала? Щоб цього взагалі не сталося? Чому ти не думав про це всі ті роки, коли пиячив, коли так просякнув алкоголем, що не міг ані знати, ані завважувати нічого, ані поцікавитись, чим там стала Саманта...

— Міс Ейпрел Лелір з кіно, коли ваша ласка, — докинув Войд.

На нього ніхто не звернув уваги — вони дивились одне на одного через стіл.

— А-а, — сказав він стримано й незворушно, ледь ворухнувши губами. — То й це моя вина, так? Це я зробив свою дочку повійницею? Може, ти мені скажеш, що це я й сина зробив п..?

— Замовкни! — скрикнула вона.

Тепер вона захекалась.

Обоє люто дивились одне на одного через чепурно оздоблений стіл.

— Ну, ну, — озвався Войд. — Не втручайтеся в її кар'єру. Після всіх цих років, коли нарешті вона доскочила ролі, в якій може...

Він змовк. Батько обернувся й подивився на сина. Войд розкинувся в кріслі й дивився на нього з тим своїм прихованим, трохи не жіночим, нахабством. Раптом воно стало й зовсім жіноче; приглушено верескнувши, він кинувся навітки, але вже було запізно: Айра стояв над ним, схопивши його рукою не за горло, а просто за лице, аж рот Войдові зморщився й заслинив у батьковій грубій долоні. Тоді й мати скочила

наперед і спробувала вирвати сина з Айрових рук, але чоловік її відкинув, а коли вона підбігла вдруге, він її теж схопив і затис, хоч як вона борсалася.

— Ану-ну! — вигукнув він. — Кажі, що хотів!

Та Войд нічого не міг сказати, бо батькова рука замкнула йому рота, а ще більше його скував жах. Його тіло повисло тепер у повітрі, звиваючись і тіпаючись, поки він видушував із себе плаксивий, моторошний кавкіт, а батько все тримав його однією рукою, а другою — жінку, яка не переставала верещати. Врешті Айра відкинув Войда на терасу; той крутнувся раз і стояв уже на ногах — пригинцем він позадкував до французького вікна, затуляючи лице рукою й кленучи батька. Потім він зник. Айра тепер дивився на дружину й тримав її, аж поки вона заспокоїлась; обоє вони засапалися, майстерна косметична карта на її виду розвалювалася, мов паперова маска, наліплена акуратно на шкіру. Айра відпустив дружину.

— Ти п'янюга, — мовила вона. — Безпросвітний п'янюга. І ти ще дивиєшся, чого твої діти...

— Авжеж, — спокійно відповів він. — Нехай і так. Але не в цьому річ. Цього вже не повернеш. Річ у тому, що тепер робити. Мій батько знав би. Він це раз і зробив. — Говорив він сухим, невимушеним і приємним голосом; вона стояла, ще відсапуєчись, але вже втихомирена, і дивилась на нього. — Я пам'ятаю. Мені було тоді літ десять. Завелися в нас у stodoli пацюки. Ми все перепробували — тер'єрів, отруту. Тоді одного дня батько каже: "Ходімо". Ми пішли до stodoli й позатуляли всі шпарки, всі дірки. І підпалили. Як це тобі подобається?

Потім зникла і вона. Він хвилюк постояв, і досі мружачись, відчуваючи легке, ритмічне пульсування в очах від доторку лагідного й рівномірного сонячного світла та невинного буйноцвіття квіток.

— Філіппе! — покликав він.

З'явився філіппінець, смагляволиций і байдужий, з гарячим кавником, якого він поставив обік порожньої чашки та склянки мандаринового соку на льоду.

— Дай мені випити, — сказав Айра.

Філіппінець зиркнув на господаря й заходився коло столу — пересунув чашку, переставив кавника, пересунув ще раз чашку — а Айра весь цей час не зводив з нього погляду.

— Ну? Ти чув, що я сказав?

Філіппінець випростався й подивився на господаря.

— Ви наказали, щоб я нічого вам не давав, поки ви не вип'єте мандаринового соку й кави.

— Ти даси мені випити чи ні?—закричав Айра.

— Гаразд, сер, — відповів філіппінець.

Він вийшов. Айра подивився йому вслід. Таке вже траплялося не раз: він добре знав, що бренді йому не бачити, поки не покінчить з мандариновим соком і кавою, хоча звідки філіппінець підглядає за ним, ніяк не міг зрозуміти. Він сів знову, розгорнув пожмакану телеграму й прочитав, тримаючи в другій руці склянку соку. Телеграма

була від секретаря: "ВЧОРА ВВЕЧЕРІ ДІЙШЛИ ЗГОДИ ПЕРЕД ІНТЕРВ'Ю КРАПКА ТРИДЦЯТЬ ВІДСОТКІВ ПЕРША СТОРІНКА КРАПКА ДОМОВЛЕНО ЩОДО ВАС СУДІ СЬОГОДНІ КРАПКА ЧЕКАЮ КОНТОРІ АБО ТЕЛЕФОНОМ".

Він перечитав телеграму ще раз, усе не випускаючи склянки з руки. Тоді поставив склянку,, поклав телеграму, підвівся, підняв з підлоги газету, куди її кинув, утікаючи, Вайд, і прочитав заголовок у півсторінки: "ЛЕЛІР — ДОЧКА ШАНОВАНОЇ МІСЦЕВОЇ РОДИНИ. Вона заявила, що справжнє її ім'я — Саманта Юїнг, її батько — Айра Юїнг, власник контори продажу нерухомого майна".

Прочитав він це спокійно, тоді спокійно сказав уголос:

— Це той японець підсунув їй газету. Це той клятий садівник.

Айра повернувся до столу. За хвилину з'явився філіппінець із бренді й содовою, одягнений цього разу у куртку з виразної імітації твіду, і доповів, що машина готова.

Переклад: Ростислав Доценко

Вперед "